

De onderzoekende docent

Systematisch aan de slag met onderwijsverbetering

Onderzoek doen biedt voor docenten een unieke mogelijkheid om te leren in en van de praktijk, met als doel zelf een betere docent te worden en bij te dragen aan onderwijsvernieuwing in de school. Wat levert onderzoek nu precies op voor deze doelgroep, en wat zijn succesfactoren en knelpunten? Liesbeth de Ruiter zoekt een antwoord op die vragen vanuit haar perspectief als onderzoeksbegeleider op een hbo-masteropleiding tot eerstegraadsdocent.

LIESBETH DE RUITER

De meeste docenten zijn voortdurend bezig met het verbeteren van hun onderwijs. Ze denken na over hoe ze leerlingen kunnen ondersteunen bij hun leerproces, en overleggen met collega's over nieuwe ontwikkelingen. Als ze tegen problemen aanlopen, zullen ze in de drukke praktijk van alledag geneigd zijn snel een oplossing te zoeken, gebaseerd op hun didactische intuïtie en ervaring. De systematische aanpak van het vakdidactisch ontwerpgericht onderzoek dat docenten binnen hbo-masteropleidingen tot eerstegraadsdocent doen, stelt hen in staat om die intuïtie eens tegen het licht te houden en aannames over didactisch handelen te toetsen of te onderbouwen. Eerst wordt een praktijkprobleem geïdentificeerd en geanalyseerd. Op basis van dit vooronderzoek ontwerpen docenten een interventie en voeren die uit. Ten slotte evalueren ze het effect ervan.

De opbrengst van vakdidactisch onderzoek

Wat levert dit proces nu op voor de docent? Het voordeel van een onderzoeks-

matige benadering wordt al direct duidelijk bij de eerste, essentiële stap, het analyseren van het probleem. We verwachten tenslotte van artsen ook dat ze eerst een diagnose stellen voordat ze gaan behandelen. Een onderdeel van zo'n analyse is de literatuurstudie, die inzicht biedt in wat er al bekend is over het onderwerp. Het (leren) lezen van vakliteratuur kan bijdragen tot professionalisering in het algemeen, terwijl zelf onderzoek doen helpt om zulke artikelen beter te begrijpen. Maar nog belangrijker is dat we vaak horen dat docenten juist in deze fase beter hebben leren kijken naar leerlingen. Enquêtes, observaties en interviews kunnen waardevolle inzichten opleveren in hoe leerlingen, die letterlijk dingen van de andere kant bekijken, het onderwijs ervaren. Die winst is al bijna genoeg om onderzoek de moeite waard te maken.

Een tweede moment waarop het nut van onderzoek zichtbaar wordt, komt aan het eind van het proces. Van onderzoek op masterniveau wordt verwacht dat de uitkomsten breder toepasbaar zijn dan alleen in de eigen situatie. Wij vin-

den het daarom van groot belang dat de bevindingen van het onderzoek gedeeld worden met collega's en vakgenoten. Een onderdeel daarvan is een presentatie van het onderzoek op de eigen school. Misschien is dit wel het beste bewijs voor wat onderzoek kan betekenen voor docenten. Ik zie daar docenten die zich met passie en zelfvertrouwen presenteren als expert op hun onderwerp en die hun ideeën over onderwijsverbetering delen. Het komt regelmatig voor dat ter plekke besloten wordt om plannen te gaan ontwikkelen op basis van de uitkomst van het onderzoek.

Succesfactoren en knelpunten

Praktijkonderzoek begint altijd met een vraag vanuit de eigen situatie. Dat is een belangrijke voorwaarde voor succes: de intrinsieke motivatie van docenten om een oplossing te vinden voor 'problemen' waar ze mee geconfronteerd worden. Voor veel docenten is het maken en toepassen van het ontwerp, de beoogde oplossing van het probleem, dan ook het meest inspirerende onderdeel van het onderzoeksproces. Dat verklaart mede

de kwaliteit van producten als een lessenserie rond CLIL en leesvaardigheid, een nieuw instrument voor het beoordelen van schrijfvaardigheid, en games voor vocabulaireverwerving, om maar een paar voorbeelden te noemen. De bedoeling is dat het onderzoek een vervolg krijgt in de school. De kans daarop is groter naarmate de omgeving meer betrokken is bij het proces. Draagvlak in de school is daarom een andere succesfactor. Soms krijgen docenten te maken met een sceptische sectie, maar de meerderheid krijgt steun van zogenaamde *critical friends*, collega's die meedenken.

Ik heb zelden meegemaakt dat docenten niet enthousiast werden van het maken en uitvoeren van hun ontwerp. Als er knelpunten zijn, dan zitten die vrijwel altijd in de fase daarna. De kernvraag bij onderzoek is: wat is het effect van de interventie? Om die vraag te beantwoorden, is het nodig om gegevens te verzamelen en te analyseren. De investering die nodig is om het onderzoek zo op te zetten dat er goed onderbouwde conclusies kunnen worden getrokken, wordt vaak ervaren

als onevenredig groot. Bovendien gaat het om vaardigheden, bijvoorbeeld op het gebied van statistiek, die docenten zelden zien als nuttig voor hun beroepspraktijk. Dat is nog acceptabel als het onderzoek bewijst dat een bepaalde didactische aanpak werkt, of zelfs als je met zekerheid het tegendeel kunt beweren. Maar vaak zijn de interventies noodgedwongen te kort en de populaties te klein om significante uitkomsten te vinden. Dit geldt met name voor kwantitatief onderzoek, een reden waarom de laatste jaren meer ingezet wordt op kwalitatief onderzoek.

Praktijkvoorbeelden

Een discussie over het nut van onderzoek doen kan makkelijk blijven steken in algemeenheden. Daarom wil ik besluiten met een aantal 'beelden' van successen (zie ook de kadertekst). Ik denk bijvoorbeeld aan een docent die de grootste stuiterbal van de klas geconcentreerd een boek zag zitten lezen in de klas dankzij een nieuwe literatuurdidactiek, aan docenten die artikelen over hun onderzoek gepubliceerd kregen in *Levende*

Before we started our research I had no idea that improving a situation that had been taken for granted for so many years could be so rewarding and enjoyable. My colleagues and I used to complain about the limitations of using Cito tests, both for practising and for testing, but none of us ever considered trying to find a solution. I realise that this is mainly due to lack of time, and I think that school management, or the government for that matter, should realise that if teachers were given better facilities to do research, much could be gained.

Citaat afkomstig van een docent Engels, Marijke Fris, die terugkeek op het onderzoek dat ze deed binnen de hbo-masteropleiding Leraar Engels

Talen Magazine, en aan een docent die indruk maakte op Rosie Tanner, de bekende schrijfster over vreemdetalenonderwijs Engels, met de manier waarop het haar was gelukt leerlingen onderling Engels te laten praten. En soms smaakt het afstudeeronderzoek naar meer: een oud-studente van de opleiding is nu bezig met vakdidactisch promotieonderzoek op haar school. ■